

УДК 82-1(415)03=161.2

Олена Бросаліна

ПОЕЗІЯ ІРЛАНДІЇ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ: ДІАЛОГ СПОРІДНЕНИХ КУЛЬТУР

Анотація. У статті, інспірованої численними фактами тісних взаємозв'язків поміж українською та ірландською культурами, розглядається сучасний стан засвоєння поетичних скарбів Смарагдового Острова українськими перекладачами. Подано короткий екскурс в історію ірландської поезії, згадано і поціновано всі опубліковані дотепер українські переклади поезії Ірландії, як ірландської, так і англомовної, нарешті — визначено перспективи на майбутнє.

Ключові слова: ірландська поезія, поетичний переклад, переклад з давньоірландської мови на українську, переклад з англійської мови на українську.

Аннотація. В статье, инспирированной многочисленными фактами тесных взаимосвязей между украинской и ирландской культурами, рассматривается современное состояние освоения поэтических сокровищ Изумрудного Острова украинскими переводчиками. Дается краткий экскурс в историю ирландской поэзии, упоми-

няються и оцениваются все опубликованные на данный момент украинские переводы поэзии Ирландии, как ирландско-, так и англоязычной, наконец — определяются перспективы на будущее.

Інтерес до Ірландії, як і кельтського світу загалом, нині досить помітний на тлі інокультурних уподобань української мистецько-інтелектуальної спільноти. У нас є дослідники кельтської старовини і кельтської присутності на українських землях (Геннадій Казакевич, Кирило Галушко, Кость Тищенко), перекладачі ірландської літератури (у прозі перед веде Ростислав Доценко, про перекладачів поезії скажемо окремо), видавці, які систематично працюють над “ірландськими” проектами (видавництво “Юніверс”¹), професійні виконавці традиційної ірландської музики (київський гурт “Rún”²) і танцю (танцювальні колективи Києва, Одеси, Харкова) і все це не рахуючи аматорів.

Якщо ж говорити про початки українсько-

ірландської поезії, так і англоязычной, наконец — определяются перспективы на будущее.

Ключевые слова: ирландская поэзия, поэтический перевод, перевод с древнеирландского языка на украинский, перевод с английского языка на украинский.

Summary. The article inspired by many facts of the close connections between Ukrainian and Irish cultures deals with the contemporary state of adoption of Emerald Isle’s poetical treasures by Ukrainian translators. Short excursion in the history of Irish poetry is given, all published Ukrainian translations of Irish poetry, both in Irish and in English, are mentioned and estimated, at last the perspectives on future are determined.

Key words: Irish poetry, poetical translation, translation from Old Irish into Ukrainian, translation from English into Ukrainian.

кельтських культурних зв’язків, то треба згадати не лише розселення кельтів у перших століттях нашої ери на наших карпатських теренах, сліди якого залишилися і в самій назві “Галичина” (що її дехто виводить від етноніма “галли”, але насправді вона походить від кельтського “hall” — “сіль”), і в пісенному приспіві “дана-дана”, в якому відбився культ богині Дани, і в генах наших лемків і бойків, що вважаються нащадками кельтських племен лемовитів і бойїмів. Не раз писалося й про схожість кельтського і скіфського орнаменту. А в пізніші часи, як зазначає Юрій Винничук, невтомний популяризатор кельтської культури, у списках студентів Единбурзького університету знаходимо й українців, а в козацьких реєстрах — шотландців. Існує ле-

генда про шотландське походження Максима Кривоноса [2, 12–13].

У XIX ст. у нас з'являються перші переклади англомовної літератури кельтів. Олександр Навроцький, член Кирило-Мефодіївського братства, автор понад двохсот перекладів світової класики, перекладає “Пісні Оссіана” Дж. Макферсона, що увійшли в історію літератури як геніальна містифікація, втім, у самих шотландців знаходилося чимало аргументів на захист їх автентичності³. Окремі праці з історії та культури Ірландії пишуть І. Нечуй-Левицький, О. Кониський, Б. Грінченко. Кельтський епос досліджує М. Драгоманов, літературу — М. Стороженко. Леся Українка пише поему про національного героя Шотландії Роберта Брюса і перекладає статтю про ірландські мовні проблеми. У “Літературно-науковому віснику” публікуються ірландські саги в переказі В. Гнатюка, а І. Франко перекладає ірландські, шотландські та бретонські балади [2, 12–13].

Не мені належить думка, що українці й ірландці — нації споріднені: й історичною долею, й ментальністю. Якось на сторінках газети “День” экс-посол України в США Юрій Щербак загадав читачам загадку, що має дві відповіді, й обидві — правильні: “Яку країну вразив Голодомор, спричинений колоніальною політикою імперської метрополії? В якій країні національно-визвольну боротьбу вело озброєне підпілля, а прибічники “братської дружби” з імперією виступали під гаслами сепаратизму, відділення окремих регіонів від власної Вітчизни? Яку країну завойовники зверхньо називали “окраїною”? Що це за країна, в якій частина національно-патріотичних сил підтримувала нацистську Німеччину, пов'язуючи з нею надії на визволення від імперських пут, а інша частина суспільства стояла на боці тих, хто боровся проти гітлеризму? Де спостерігався процес масової еміграції, викликані злиднями і втратою надій на майбутнє? В якій країні під тиском імперії занепадала національна мова, а двомовність лише посилила цей процес до загрозливої межі? Де люди співають тужливих пісень навіть під час радісних свят? Думаєте, це — Україна? Помиляєтесь. Це — Ірландія” [23].

Щодо занепаду національної мови, то в Ірландії цей процес зайшов набагато далі, ніж у нас. Попри всі зусилля уряду щодо обов'язкового вивчення ірландської мови в школах, видання журналів і книжок, транслявання ірландських телевізійних програм, відновлення ірландських назв населених пунктів, вулиць та установ, дублювання державних документів та інші заходи, рівень вільного володіння ірландською мовою коливається нині в окремих графствах від 1% до 8%. Менше 3% школярів вважають ірландську мову улюбленим предметом, посилаючись на те, що вона “мертва”, а її синтаксис, структура речень і словниковий запас абсолютно відмінні від англійської, мови міжнародного спілкування [23].

Невідворотне відмирання ірландської мови в незалежній ірландській державі має послужити для нас грізною пересторогою — й, зокрема, продемонструвати всю небезпеку узаконеної двомовності.

Але, зрештою, такі малооптимістичні паралелі, які впадають в око кожному, хто обізнаний з історією України й Ірландії, є не останніми чинниками, що викликають посилений інтерес сучасних українців до ірландської культури — тут діє психологічно добре вмотивоване відчуття духовного єднання перед лицем спільних лих, приголомшливе “впізнання” власних національних ран, що нагадують про себе з покоління в покоління, в ранах чужих. Тож **актуальність** дедалі нових звернень до ірландської тематики в українському контексті — безсумнівна.

Уже було згадано чотири сфери нашого спілкування з культурою Ірландії: кельтознавство, художній переклад, музика і танець. Тепер зупинімося докладніше на перекладах поезії, маючи на **меті** окреслити стан українського перекладацтва в ділянці засвоєння поетичних скарбів Смарагдового Острова. **Завдання** перед нами постануть такі: дати короткий екскурс в історію ірландської поезії, поінформувати про всі опубліковані дотепер українські переклади поезії Ірландії, як ірландсько-, так і англомовної, і дати їм належну оцінку, нарешті — визначити перспективи на майбутнє.

Ірландія віддавна має славу “острова поетів”. Ось як пише про це той-таки Юрій Винничук: “Замилування поезією серед ірландців набуло такого поширення, що писання віршів вважалося не менш необхідним, ніж володіння зброєю. Без перебільшення, не було такої верстви населення, яка б не мала своїх поетів. Писали королі й лицарі, ченці й пастухи, моряки й мисливці, сільські жінки й шляхтянки. Писали діти й немічні діди. Були поети сотень віршів і поети одного вірша. Той факт, що для кельтів уміння віршувати здавна вважалося проявом інтелігентності та й взагалі доброго тону, може нам пояснити походження величезної кількості віршів і поем, але яким чином з-під пера дилетантів з’являлися справжні шедеври — збагнути важко...” [3, 138].

Щодо професійних поетів давньої Ірландії, філідів і бардів, то вони посідали привілейоване становище в тогочасному суспільстві, — надто філіди, творці вченої поезії, знавці законів та генеалогій, які входили в число трьох “благородних верств” (поряд із єпископами і принцями крові). Філіди складали корпоративну спільноту з чіткою ієрархічною структурою (яка охоплювала сім ступенів — залежно від рівня оволодіння системою поетичних жанрів). Освіту філіди здобували у спеціальній школі, навчання в якій тривало 12 років: програма кожного “класу” передбачала засвоєння певних жанрів і водночас — вивчення напам’ять певних канонічних текстів [12]. Залежно від жанру, філід мав одержати за свій твір ту чи іншу встановлену законом винагороду. Так, платою за поему класу *anamain*, що була привілеєм філідів найвищого ступеня посвяти (*ollam* — букв. “найвищий”), була колісниця, вартість якої дорівнювала вартості рабині [12].

Якщо філіди виступали передусім як носії сакральної мудрості, то барди були покликані співати хвалу своєму патрону — й від них не вимагалось суворого дотримання правил віршування [12].

Середньовічна ірландська лірика — римована, але рима ця, на наш смак, є радше неточною чи приблизною. Крім того, тогочасні строфічні моделі передбачали регулярне використання внутрішніх рим, алітерацій і кон-

сонансів (співзвуч, подібних до рими, лише з різними ударними голосівками). Щодо розмірів, то вони засновані на рахунку складів. Хоча довгий час вважалося, що ірландська силабіка постала з імітацій розмірів латинських гімнів, однак 1963 року це уявлення похитнула стаття Калверта Воткінса, професора Гарвардського університету, який довів, що залежність ірландської метрики від латинських гімнів серйозно перебільшена, і дійшов висновку, що “ми можемо тепер долучити ірландську до переліку мов, грецької, величної і слов’янських, які зберегли метричну форму індоєвропейської поезії” [25, 8–15].

Ірландська поезія — поряд із валлійською — найстарша з національних поетичних традицій Європи. Першим поетом Ірландії вважається Амергін Глунгел, “білоколінний”, один із синів легендарного Міля, які завоювали Смарагдовий Острів задовго до християнської ери. А християнізація, започаткована святим Патріком (432 р.), не лише не обірвала розвитку усної філідо-бардівської традиції, поганської в суті своїй, а навпаки — і в цьому полягає феномен Ірландії — дала поштовх дбайливому переписуванню і зберіганню національного літературного надбання, як поетичного, так і прозового. Завдяки самовідданій праці ченців у монастирських скрипторіях до нас дійшли й неперевершені за красою сюжетів ірландські саги, і різножанрова лірика найвищої проби. З іншого боку, чималий шар літератури творився латиною — мовою церкви, і не лише в самій Ірландії, а й у Європі, де ірландські місіонери заснували численні монастирі — центри християнської книжності.

Відомо, що в першій половині VI ст. ірландські поети звернулися до свого співвітчизника св. Колумбана-старшого, засновника монастиря на острові Айона (він же — св. Колумкілле), із запитом: чи можна писати вірші рідною мовою. І відповів, що можна [13]. За словами відомого літературознавця Ігоря Качуровського, який присвятив Ірландії окремих розділ у своєму дослідженні середньовічних жанрів, ця подія стала епохальною для розвитку національних літератур Європи [13, 159].

Перші переклади з давньоїірландської в нас зробив уже згаданий Юрій Винничук — до-

бірка ірландської середньовічної лірики, опублікована ним 1992 року у “Всесвіті”, містить три розділи: “Поезія бардів”, “Поезія філідів” та “Поезія пустельників” [11, 134–137]. Згодом до нього приєдналися Ігор Качуровський [8, 494–497], Олена О’Лір [7, 76–83], Іван Лучук [4, 117], Віктор Заславський [16, 138–142]. І хоча не можна сказати, що переклади ці стоять на одному рівні виконання, але з нашого боку було б неабияким зухвальством визначити, хто з перекладачів краще впорався зі своїм завданням, бо ж з огляду на технічну складність ірландської версифікації й на короткість ірландських слів (що на неї скаржаться навіть англійські перекладачі!) будь-який поетичний переклад з давньоірландської є експериментальним. Чимось нашим перекладачам усе одно доводилося жертвувати — або видовжувати розмір (найпоширеніший в ірландській ліриці — семискладовик, якому найбільше відповідає наш 4-стоповий хорей), або ігнорувати другорядні фонічні оздобы, лишаючи тільки кінцеву риму (або й зовсім обходитися без неї).

А якщо, попри всі труднощі, таки ставити собі за мету вбити двох зайців, себто зберегти і короткий розмір, і всі елементи фонічного упорядкування строфи, то головне тут — не пожертвувати змістом і добрим смаком. Наприклад, у Лучуковому перекладі класичної поезії IX ст., де йдеться про переписувача книг, який усамітнівся в лісі, натрапляємо на такий пасус:

Ще й зозуля за кушем
є не зайвим явищем [4, 117].

Тим часом дослівний переклад оригіналу, за версією Куно Майєра, автора прозових англомовних перекладів ірландської поезії, звучить так: “У сірому плащі з верхівки куца // Зозуля кує” [24]. А різнонаголошена рима “кушем — явищем” була потрібна Лучукові лише для того, щоб якоюсь мірою компенсувати консонанс оригіналу: *doss — mass* [27].

Загалом, на полі перекладу середньовічної ірландської лірики в нас зроблено прикро мало і не має сумніву, що ці пам’ятки унікальної поетичної культури заслуговують на пильнішу увагу українських перекладачів.

Набагато більше встигли зробити росіяни — в антології “Поэзия Ирландии” (1988) розділи, приділені перекладам з ірландської в діапазоні від найдавніших часів до XVIII ст., складають 90 сторінок [19]. Особливо варто відзначити зусилля В. Тихомирова з відтворення складних метрико-строфічних конструкцій, на які така багата ірландська лірика. Так, поезію “*Scél lemm dúib...*” він перекладає трискладовим (!) розміром оригіналу — щоправда, дещо змінивши схему римування [19; пор. 27].

Зате маємо в українському перекладі твір, якого не перекладено на жодну мову світу і якого не знайти в жодній антології ірландської поезії. Йдеться про поему “Плач над градом Кия” — не позбавлену літературних достоїнств містифікацію Юрія Винничука, приписану ним гіпотетичному ірландському ченцеві Ріангабарові, який нібито оселився в Києві і став у грудні 1240 року свідком навали Батієвих орд. Підставою для такого сміливого літературного експерименту стала гіпотеза (обстоювана, до речі, й Ростиславом Доценком) про існування в Києві за княжої доби ірландського монастиря, заснованого ченцями-бенедиктинцями.

Слід віддати Винничукові належне — подекуди він таки зумів імітувати ту дику красу, що властива образам давньої поезії:

Вітер грається золюю
і клубки волосся котить,
і серця зотплілі котить
зчорнілою долиною... [20, 10–12].

В авторській післямові до “перекладу” окреслено й історичне тло Ріангабарового “Плачу” і визначено його жанрову приналежність — віршована хроніка, і навіть прив’язано до ірландської поетичної традиції — літературними батьками Ріангабара виявилися поети-історики, поетична школа, постання якої датоване X–XII ст. А з яким неперевершеним кокетством Винничук висловлює жаль з приводу того, що “усе багатство поетики Ріангабара неможливо зберегти при перекладі”! Мовляв, “лише в окремих випадках вдалося, не порушуючи змісту, передати алітерацію (“Ой раненько, наче рану, відкривало сонце

браму...”) і внутрішні рими, якими поет маніпулює з такою легкістю, що твір звучить, як трагічна симфонія” [2, 12–13].

І все ж мотиви, якими керувався Винничук-Ріангабар, не викликають жодної іронії — це бажання вписати спільну сторінку в середньовічну історію українців і ірландців, бажання, продиктоване відчуттям ментальної спорідненості наших народів і втілене в життя з суто кельтською фантазією.

Кожна антологія ірландської поезії, укладена за хронологічним принципом, неминуче розпадається на дві частини: ірландськомовну й англomовну (якщо лишити осторонь зразки середньовічної латини). Умовна межа пролягає десь наприкінці XVIII ст. (найближча переломна історична дата — 1798 рік, поразка повстання проти англійської корони, організованого товариством Об’єднаних ірландців, яких надихали республіканські ідеї Французької революції). Доти більшість населення говорила по-ірландському. Виходить, ірландська мова опиралась англійській шість століть — від часу англійського вторгнення під проводом Річарда, графа Пемброка, на прізвисько Стронгбоу — “Міцний лук” (1170 р.) [26, 45–48].

“Тельська⁴ — моя національна, але не рідна мова”, — ці слова Вільяма Батлера Єйтса передають біль багатьох поколінь ірландських письменників [21]. Втім, поодинокі ірландські поети вдавались до мови метрополії задовго до тотальної англізації, а сьогодні окремі ентузіасти, натхненні ідеєю кельтського відродження, віршують по-ірландському.

Але, попри втрату рідної мови, англomовні поети-ірландці (навіть такі космополіти, як Оскар Вайлд) зберегли у своїх віршах ті риси, які чарують нас у давньоірландській поезії класичної доби: вільний політ уяви, тонке відчуття краси природи, екстатичну релігійність, музичність.

А чи не нагадує це нам плеяду видатних російських письменників українського кореня, які поставили свій талант на службу імперській культурі, обравши за знаряддя літературної праці мову імперії, — Миколу Гоголя, Олексія Константиновича Толстого, Володимира Короленка, Дмитра Мережковського,

Федора Сологуба, Максиміліана Волошина, Анну Ахматову?

Голоси ірландських поетів чутні нині по всьому світі, й до честі ірландців треба нагадати, що двоє з їхніх співвітчизників — Вільям Батлер Єйтс і Шеймас Гіні — стали нобелівськими лауреатами за мистецькі досягнення в галузі поезії. Якщо ж долучити до них драматургів Шоу і Беккета, то стане зрозуміло, чому журналісти пишуть про “нобелівський феномен в ірландській літературі” [1, 120–122].

Не випадково саме творчість Єйтса опинилася в центрі уваги українських перекладачів ірландської англomовної поезії, і найбільша заслуга належить тут Олександрові Мокровольському, який спершу взяв щонайактивнішу участь у праці над Єйтсовою “Лірикою”, виданою 1990 року в серії “Перлини світової лірики” (з блискучою передмовою Соломії Павличко) [5], а 2004 року видав “свого” Єйтса [6].

Високим мистецьким рівнем відзначаються переклади інших учасників єйтсівського проекту: Максима Стріхи (йому ж належить переклад низки поезій Оскара Вайлда), Віталія Коротича, покійного Віктора Коптілова.

Крім аристократичної лірики Єйтса, Мокровольський охоче перекладав лімерики та інші поетичні жарти Едварда Ліра [14].

Широке коло сучасних авторів, включно з Шеймасом Гіні (нар. 1939) та молодшими за нього Майклом Гартнетом і Г’ю Макстоном, охопила добірка ірландської англomовної поезії у перекладах Віктора Коптілова і Володимира Крижанівського, опублікована 1980 р. на сторінках “Всесвіту”.

Левину частку праці виконав Коптілов і він же написав післямову — “Поезія Зеленого острова” [9, 9–21]. Особливої уваги вартий його переклад уривків з поеми Патріка Каване “Великий голод”. У роки, коли тема Голодомору перебувала під щонайсуровішою забороною, дати в друк таку відверту альянцію до українських подій з історії Ірландії, де під час голоду 1845–1848 рр. внаслідок злочинної бездіяльності британського уряду помер один мільйон людей (1/8 населення острова) [15]⁵, було виявом справжньої громадянської мужності:

Демон голоду
Прокричав апокаліпсис праху
У кожному куточку краю [9, 9–21].

2005 року молодий перекладач Ігор Сівак (до речі — лідер уже згаданого музичного гурту “Rún”) продовжив справу своїх старших колег і вмістив у “Всесвіті” власні версії хрестоматійних творів ірландських англійських поетів, приділивши основну увагу авторам ХХ ст. [10, 62–71]. Через два роки у львівському альманасі “Provocatio” з’явилася добірка поезій англійських ірландців уже з ухилом у попереднє століття — в перекладі О. О’Лір [17, 62–83].

На поодинокі поетичні переклади з англійських ірландців натрапляємо у доробку як визнаних майстрів українського перекладу — Івана Франка (Томас Мур), Михайла Ореста (також Мур), Григорія Кочура (Мур і Вайлд), Михайла Москаленка (Шеймас Гіні), так і літературної молоді — згадаймо рано померлу поетесу і перекладачку Марію Губко (Мур).

¹ Назвімо видані “Юніверсом” протягом останніх п’ятьох років “Вибрані твори” Вільяма Батлера Сйтса в перекладі Олександра Мокровольського, “Історію Ірландії” Джона Маккормака (перекладачі — Анатолій Олійник і Тарас Бойко) та “Легендарну Ірландію” Ейтне Месі — своєрідний путівник, у якому міцно переплелися географія і міфологія (переклад — знову-таки Олександра Мокровольського).

² У перекладі з ірландської — “тасмниця, таїнство”.

³ Назвімо хоча б працю д-ра П. Гейтлі Воделла “Оссіан і Клайд” (Глазго, 1875), де зроблено спробу ідентифікувати топографію Оссіанових поем. Зокрема авторові вдалося встановити місцезнаходження Темори, королівського палацу, збудованого Коннаром, поблизу шотландського селища Коннор. Його здогад підтвердився, коли, вже після опублікування книги, саме в тому

місці під час будівництва залізниці виявили золоті артефакти (Eyre-Todd, George. Introduction // Poems of Ossian / George Eyre-Todd; [translated by James Macpherson. With an introduction, historical and critical, by George Eyre-Todd]. — London and Felling-on-Tyne: The Walter Scott publishing Co., LTD. — P. 46).

Ідея видання антології ірландської поезії в українських перекладах буквально витає в повітрі — в останні роки життя про це не раз заводив мову Віктор Коптілов. І першою турботою майбутнього упорядника такої антології має бути поповнення її ірландськомовної частини. А прикладом для наслідування тут може слугувати книжка “Шотландії кровава луна”: авторська антологія шотландської поезії в добрих російських перекладах і з блискучими коментарями Марини Новикової [22].

Так, ірландська поезія має в нас своє — нехай і невелике — коло палких шанувальників і популяризаторів. І немає сумніву, що й українська поезія, за наявності якісних перекладів, здобула б на Смарагдовому Острові шану і поцінування. А тим часом доводиться задовольнятися хіба що побіжними поглядами “звідти”: так, відомо, що вже згаданий Шеймас Гіні цікавиться східноєвропейською поезією і якось навіть сказав, що “полнос величі” світової поезії зсувається в цей бік [18, 10].

⁴ Гельська (Gaelic) — тобто ірландська. В сучасній науковій літературі цей термін вживається головним чином стосовно шотландської мови.

⁵ Чарльз Тревельян, британський державний службовець, призначений на чільну посаду з надання допомоги потерпілим від голоду, розцінював загибель від голоду і хвороб мільйона ірландців як вияв “волі всезнаючого Провидіння”, оскільки вона “вирішила” гігантську проблему безробіття і хронічного пере-населення Ірландії [23, 162; 165].

Література:

1. Беттерсбі, Айлін. Нобелівський феномен в ірландській літературі / Айлін Беттерсбі // Всесвіт. — 1997. — № 1.
2. Винничук, Юрій. Ріангабар і його кийська симфонія / Юрій Винничук // Жовтень. — Львів, 1984. — № 9.
3. Винничук, Юрій. Розквіт і руїна ірландської поезії / Юрій Винничук // Всесвіт. — 1992. — № 3–4. — С. 137–138.
4. Давньоірландська поезія // Від угаритського епосу до пісень вагантів / [Версії Івана Лучука] // Всесвіт. — 2008. — № 9–10.
5. Сйтс, Вільям Батлер. Лірика / Вільям Батлер Сйтс; [з англ.]. — К.: Дніпро, 1990. — 214 с. — (Перлини світової лірики).
6. Сйтс, Вільям Батлер. Вибрані твори: Поезії, поеми та драми / Вільям Батлер Сйтс; [пер. з англ. О. Мокровольського]. — К.: Юніверс, 2004. — 640 с. — (Лауреати Нобелівської премії).
7. З давньоірландської анонімної поезії // О’Лір, Олена. Прочанські пісні: Поезії і переклади / Олена О’Лір. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.
8. З ірландської поезії // Качуровський, Ігор. Круг понадземний: Світова поезія від VI по ХХ століття: Переклади / Ігор Качуровський. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007.

9. З ірландської поезії / [Пер. з англ. В. Коптілова, В. Крижанівського] // Всесвіт. — 1980. — № 2.
10. З ірландської поезії / [З англ. переклав Ігор Сівак // Всесвіт. — 2005. — № 5–6.
11. Ірландська середньовічна лірика / [З давньоірл. переклав Юрій Винничук] // Всесвіт. — 1992. — № 3–4.
12. Калыгин В. П. Язык древнейшей ирландской поэзии / В. П. Калыгин. — М.: Наука, 1986. — 126 с.
13. Качуровський, Ігор. Генерика і архітектоніка / Ігор Качуровський. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. — Кн. 1: Література європейського Середньовіччя. — 382 с.: іл.
14. Лір, Едвард. Небиліці / Едвард Лір. — К.: Веселка, 1980. — 78 с.
15. Маккормак, Джон. Історія Ірландії: Люди й події, які сформували країну / Джон Маккормак; [пер. з англ. Анатолія Олійника і Тараса Бойка]. — К.: Юніверс, 2006. — 294 с.
16. Переклади з давньоірландської / [Переклав Віктор Заславський] // На лузі Господньому: Християнська поезія / [Упор. Галина Кириченко]. — Львів: Свічадо, 2007.
17. Переклади з ірландської англійської поезії / [Переклала з

- англійської Олена О'Лір] // *Provocatio: Поезія. Проза. Есеї.* — Львів: Астролябія, 2007. — Кн. 1: Зародження.
18. Премія лучшему поэту // *Обзор.* — 2006. — 17 июля.
19. Поезія Ірландії: Переклади з англійського та ірландського / [Сост. Г. Кружкова, Т. Михайлової, А. Саруханян. Вступ. стаття А. Саруханян]. — М.: Художественная литература, 1988. — 479 с.
20. *Ріангабар*. Плач над градом Кия / Ріангабар; [з ірл. переклав Юрій Винничук] // *Жовтень.* — Львів, 1984. — № 9.
21. *Саруханян А.* Поезія древня та сучасна // Поезія Ірландії: Переклади з англійського та ірландського / А. Саруханян; [сост. Г. Кружкова, Т. Михайлової, А. Саруханян]. — М.: Художественная литература, 1988. — 479 с.
22. Шотландія кровава луна: Антологія шотландської поезії (с XIII-го століття до століття XX-го) / [Сост., пер., комм. М. Новикової]. — Симферополь: Сонат; Кримський архів, 2007. — 320 с.
23. *Щербак, Юрій.* Уроки «кельтського тигра» / Юрій Щербак // *День.* — 2006. — 31 січ. — № 12.
24. *Ancient Irish Poetry* / [Translated by Kuno Meyer]. — London: Constable, 1994. — 115 p.
25. *Carney, James.* *Irish Metres // Medieval Irish Lyrics* / [Selected and translated by James Carney]. — Berkley and Los Angeles: University of California press, 1967.
26. *Hoagland, Kathleen.* *Anglo-Irish Poetry // 1000 Years of Irish Poetry: The Gaelic and Anglo-Irish Poets from Pagan Times to the Present* / Kathleen Hoagland; [ed. and with an introduction by Kathleen Hoagland; introduction to the first paperback edition by Malachy McCourt]. — New York: Welcome Rain Publishers, 2000.
27. *Medieval Irish Lyrics* / [Selected and translated by James Carney]. — Berkley and Los Angeles: University of California press, 1967. — 100 p.